03 Tabori-Leovits.qxd 15.05.25 19:02 Page 24

„Koromfekete volt a föld”

Leovits Jánosné Luca visszaemlékezése jászsági kitelepítésükre

Születtem huszonegyben, szeptember 13-án, anyám Wolf Etel, apám Kaposvárác, de huszonvalahányban magyarosított Kaposvárira. Apám Bólyban született, Németbólyban, mert akkoriban az volt a neve, és az egész família is ott lakott, anyám, apám, nagyanyám, három gyerek. Apám bútorasztalos volt.

Bólyban apácák tanítottak. Ha úgy tettük föl a svájcisapkát, hogy egy cakkot kihúztunk a hajunkból, azt is visszatolták, hogy ilyet tilos. Otthon németül beszéltünk, az iskolában németül és magyarul is. Igazából német volt az anyanyelvem. Még most is mindenhová az van beírva, az igazolványomba is. Az anyai dédnagyapámék Szászországból kerültek ide. Sok hasznát vettem ennek a kétnyelvűségnek, mert például amikor utaztam Amerikába, akkor Amszterdamban odaállított maga mellé a repülőkisasszony, hogy tolmácsoljak.

Bólyból azért költöztünk Mohácsra, mert elárverezték a házat. 1926-ban, amikor négyszáz éves évfordulója volt a mohácsi vésznek, apám vállalta, hogy a kiállításra készít egy bútort, és erre a vállalására ráment mindenünk. Drága fákat vett hozzá, bronzéremmel díjazták. Az anyai nagyapámhoz költöztünk, aki Amerikában volt fűszeressegéd huszonnyolc évig, akkor jött haza, és Mohácson vett házat. Bólyban a nagyanyám és az anyám is a fűszerboltban dolgozott, amíg anyám férjhez nem ment huszonnégy éves korában, és akkor csukták be, mert kellett a bútorműhelynek a hely. Hamarosan ezen a házon is sok adósság lett, mert a nagyapám rossz társaságba keveredett, állandóan kártyázni jártak a Koronába, elkártyázta a házat, és a halála után ezt is elárverezték. Akkor nagyon keserves volt az életünk, de helyet kaptuk a szomszédasszonyunktól, azok hentesek voltak, de a férje felakasztotta magát, úgyhogy nem használták a henteshelyiséget, akkor azt az apám kicsit kijavította, és oda beköltöztünk. Végül apám nyitott saját műhelyt itt Mohácson, és akkor kicsit jobban éltünk. Megrendelésre dolgozott, még Mátészalkára is szállított bútort. Én a műhelyben állandóan ott voltam. Nekem kellett tartanom az ajtót, amikor apám szerelte föl a szekrényre. – Nem tartod jól, kicsit engedd lejjebb! – A műhelyben be volt fűtve, mi csak délután fűtöttünk be a szobába, ott meg egész nap égett a tűz, volt egy fűrészporos kályha, azzal lett fűtve.

Elvégeztem a négy polgárit, utána mentem varrni tanulni. Ketten voltunk a barátnőmmel oda fölvéve, és utána elkerültem a Miholecz szabóhoz, annak volt egy rövidszövet- és méteráru-kereskedése, és tartott fenn egy női varrodát, onnan hívott el egy hitelszövetkezet-vezető adminisztrátornak. Utána a Buda és Scwartz cégnél, egy fakereskedésnél dolgoztam mint bérszámfejtő meg minden. Ott nagyon szerettem lenni, mert szerettem számolni, a kollégámmal mindig versenyeztünk, hogy ki számolja ki először a köbmétereket. Egészen addig dolgoztam ott, amíg férjhez nem mentem. Még a korábbi helyemen, a hitelintézetben volt egy trafik, és ott is-

03 Tabori-Leovits.qxd 15.05.25 19:02 Page 25

merkedtem meg a férjemmel. És akkor kezdtünk együtt járni, és a végén, jó két év után megkérte a kezemet. Ő tisztviselő volt, először Pécsett dolgozott a forgalmi adóhivatalban, aztán onnan kérte át magát az itteni polgármesteri hivatalba, és a pénzügyi osztályon dolgozott. Aztán amikor a német visszaadta az erdélyi részt, akkor áthelyezték Székelyudvarhelyre, és ott volt egészen addig, amíg megint fölszámolták, és utána esküdtünk meg, 1942. szeptember 26-án. Nászútra a szőlőbe mentünk. Fiakkerral kimentünk, egy hétig voltunk kint, mert utána jött a szüret. Két fiam született, Jancsi negyvenhárom június 22-én, Pista negyvenöt augusztus 5-én.

Mielőtt bejöttek az oroszok negyvennégy november 24-én, itt állomásozott nagyon sok német katona, kiürítették a várost, mindenkinek el kellett hagyni a várost, mert úgy volt, hogy itt ellentámadásba mennek át. Mi Pécsre mentünk, ott volt egy unokanővérünk. Az unokanővérem férje borzasztó félős ember volt, egész nap a pincében volt, nem is nagyon jött föl, és valahányszor jöttek be a házba az oroszok, és én ott főztem, mindig mondta nekem a nővérem, hogy „rohanj a padlásra!”. A gyerekek ott maradtak, őneki két fia volt, nekem meg egy, én meg mentem föl a padlásra, mert a nőket megerőszakolták. Például itt lakott ebben az utcában egyik ismerősöm, annak a férjét nyakon lőtték, mert épp jött be, és látta, hogy mi van, és akkor itt a nyakán meglőtték. Volt itt Mohácson egy hentessegéd, az operált kórházban, egy közönséges hentes, ő szedte ki a golyót a nyakából, és sikerült, begyógyult a seb.

Amikor visszajöttünk, eléggé szét volt lőve a város, állandóan lőtték a túlsó partról, de az volt a szerencsénk, hogy eléggé közel lakunk a Dunához, úgyhogy az aknák mindig fölöttünk elröpültek. Egyszer a góré sarkába találtak bele. Az oroszok elég sokáig itt maradtak. Mi karácsony másnapján jöttünk haza a családdal együtt, de a nagyszobában még bent voltak az oroszok, ott volt a telefonközpontjuk, és a fényképek mind szét voltak szórva a szobában. És amikor apám bejött, akkor kiabálták: „Kazájem, kazájem”, a fényképek után megismerték, hogy ő a gazda, és akkor kedvesen ünnepelve fogadták. És akkor ők el is pakoltak.

Amikor jöttek az oroszok, a sok holmit az istállóban a padló alá elástuk. Anyám nagy bőröndje is oda volt eldugva, abban tartotta a fehérneműt. Volt egy nagy rakás babszalmánk, ki volt pucolva a bab belőle, azt hánytuk rá. Egyszer éjjel hallottuk a nagy zörgést, jöttek az oroszok át a Dunán, és minden házba benyitottak, hogy ahol istálló volt, oda beállnak a lovakkal. Abból a babszalmából a lovak alá feltöltötték az almot. Mikor elmentek, akkor kivettük a bőröndöt, már csak kíváncsiságból is, hogy nem ázott-e be, mármint a lovak miatt, ugye, meg hogy mi lett a ruhával. De hát nem lett semmi baj. Valami tíz ló volt bekötve.

A kitelepítés

1950-ben vitték el az első transzportot a Hortobágyra. Mohács a határsávba esett, és akkor nagyon sok embert elvittek innen, köztük a polgármesterünket, aki az anyósom unokatestvére volt, tanú az esküvőnkön. Ők is a Hortobágyra kerültek. Rettenetes állapotok uralkodtak ott, egy istállóban lettek elhelyezve szalmán, és éjjel arra ébredt az asszony, hogy valami mászik rajta, hát egy patkány.

Mi az anyósomék kocsmája miatt kerültünk a kitelepítésbe. Az apósom

03 Tabori-Leovits.qxd 15.05.25 19:02 Page 26

bocskoros volt eredetileg. Készített ilyen cipőket. Azért kezdtek bele a kocsmába huszonkettőben, mert a lába megbénult, és nem tudott mást csinálni. Amikor meghalt, az anyósom vitte tovább a kocsmát. Szemben volt a szerb templom, vasárnaponként onnan odajártak a kocsmába a szerbek, ők voltak a törzsközönség.

A kocsmára rámondták, hogy ott gyülekeznek, szervezkednek az emberek, ezért a kocsmárosokat a határ mellől mindenhonnan kitelepítették. Az anyósomék augusztus 12-én kapták meg a kitelepítőpapírt. A férjem, ugye, a városházán dolgozott, és reklamált, hogy micsoda dolog, elvinni az anyósomat, egy hetvenéves asszonyt! Egy kisszobányi kocsma miatt. Legalább a kisebbik sógornőmet hagyják itthon, neki semmi köze a kocsmához, de hát mert együtt laktak, őneki is kellett menni. És mert az uram eljárt az érdekében, nekünk is kellett menni. Mindenkinek, aki ott lakott: a hetvenéves kocsmárosnénak, a három gyerekének, a menyének és a két kisunokájának. Amiatt az egyetlen kis kocsmahelyiség miatt.

Anyósomék megkapták a kitelepítőpapírt, hogy három napon belül el kell hagyniuk a várost. A saját költségükön. A harmadik napon, augusztus 15-én megint jött a rendőr, és hozta nekünk is a papírt, hogy még aznap nekünk is el kell menni. Mondtam, hogy nem fogadom el. Ha nekik volt három nap csomagolási idő, akkor én is követelem a három napot a csomagolásra.

Amikor az első transzportot bevagonírozták, azok semmit nem vihettek magukkal, hiába lóval, kocsival mentek ki a bólyi állomásra, mert a vasútállomás négy kilométerre van a falutól, és vittek maguknak zsák búzát meg hasonlókat, a lónak szénafélét, az állomáson mindent elvettek tőlük. Csak a személyes holmijukat, a ruhát tarthatták meg, többit mindent elvettek. Amikor mi kerültünk sorra, akkor a saját költségünkön bármit vihettünk. A többiek összeálltak ketten-hárman, és vagont béreltek. De amikor mi mentünk, mi csak egyedül voltunk. Szerencsére volt öt hektó borunk a pincében, azt eladtuk, és akkor azon a pénzen tudtunk bérelni vagont. Abba raktuk a bútoromat, mind elvittük, meg egy zsák kukoricát, aztán jó két méter fát, talán többet is, amennyi így elfért körösztbe a vagonban, mert nem volt összevágva, csak úgy méteresbe. És akkor a csibéket is beraktuk egy ládába, és egy se döglött meg, pedig egy hétig jött a vagon. Az külön ment. Mi hajóval felmentünk Pestre, egy éjszakát a másik unokanővéreméknél töltöttünk, ott laktak a Keletivel szembe, mert a férje a MÁV-nál volt valami magasabb rendű akármi, és másnap utaztunk tovább. Jászapátiba voltunk kijelölve, hogy ott kell jelentkeznünk a rendőrségen. És amikor odaértünk, bementünk a rendőrkapitányságra, egy nagy szalongarnitúra volt a kapitány irodájában, gyönyörű világoskék bársonnyal behúzva, nem tudom, honnan került oda, és kérdezték, mit akarunk itt, minek jöttünk. Mondtuk, úgy kaptuk az utasítást, hogy itt jelentkezzünk a rendőrségen. Ők semmiről nem tudnak. És akkor mondtuk, hogy hát az anyósomék is itt vannak, azok hova kerültek, mi is szeretnénk odakerülni, hogy a család együtt legyen. Na, akkor végignézték a papírokat, és mondták, hogy Jászalsószentgyörgyön vannak. De úgy lehet csak odajutni, hogy Jászladányban van állomás. Akkor odáig mentünk vasúttal, és onnan gyalog Jászalsószentgyörgyre.

Jászladányban rengeteg cigány lakott, és mind fuvarozással foglalko-

03 Tabori-Leovits.qxd 15.05.25 19:02 Page 27

zott leginkább. Fogadtunk egy ilyen fuvarost, és amikor kirakták a bútorokat, két fotelom volt, ebédlőasztal hat székkel meg a hálószobabútor, akkor ráült az egyik ember a fotelra, azt mondta, na, még úgyse ültem ilyenben. Jó olajos ruhában, még meg is maradt a foltja.

Eleinte heten laktunk egy szobában, mert anyósoméknak csak egy szobát adtak, és egy lakó már lakott a másik szobában, és akkor még mi négyen is jöttünk. Körülbelül négy vagy öt nap múlva kaptunk a községházáról egy értesítőt, hogy a Vörösmarty utcában kapunk egy üres házat. Az olyan volt, hogy még nem volt kész. A falak nem voltak besimítva, csak a vastag sárral bekenve. Hát az egerek így másztak fel-alá a falon! Középen volt a konyha, balról az anyósoméknak a szobájuk, s a miénk volt az utcai szoba. A rosszabb.

Eleinte nem lehetett csinálni semmit. Aztán az iskolának hiánya volt a tanítókban, és akkor felvették a sógornőmet, mert az tanító volt. Idővel a szomszéddal jóba jöttünk, azok nagyon sokat segítettek rajtunk, mi is nekik, a férjem odament tehenet vezetni, amíg ők ekézték a kukoricát, én meg mentem szénát forgatni meg szénát gyűjteni. Aztán tartottam csibéket, kacsákat, disznót. Jászon úgy tartották a disznót, hogy ki voltak pányvázva, mint a kutya, nyakörvvel ki voltak kötve. A sógornőm tanított, az anyósom öreg volt, és a másik sógornőm akkoriban már ötvenöt felett volt, beteg, ideg-összeroppanásos, de olyan érdekes, hogy amikor hazajött, azonnal meggyógyult.

Amikor egy éve már ott voltunk, akkor hozták Budapestről a kitelepítetteket. Azok nem hoztak semmit magukkal, a földön aludtak, vagy azon, ami jutott. Attól fogva minden héten jött egy utálatos fiatal rendőr ellenőrizni bennünket és azokat is, meghúzta a fülüket vagy megcsavarta az orrukat, ha aludtak. Sok zsidó volt köztük, és az egyikkel összebarátkoztunk. Annak egy asztalosgyára, bútorgyára volt Pesten. Ők beadtak egy beadványt, hogy Törökszentmiklósra helyezzék őket, mert nem tudom, milyen hozzátartozójuk ott van, és megkapták az engedélyt, és elmentek.

Sok nehézség volt. Egy kilométerről hordtuk az artézi vizet, mert a házaknál a gémeskutak ki voltak száradva. Két artézi kút volt, egy a templomnál, egy pedig tőlünk körülbelül egy kilométerre. Mosáshoz, mosakodáshoz, mindenhez kellett vödörben hozni a vizet. Ha esett az eső, akkor kiraktam a teknőt a tető alá, ott csurgott bele valamennyi, annyival is kevesebb vizet kellett hordani. A mosás nagyon nehéz volt, kétszer-háromszor is fordulni kellett, hogy legyen annyi víz, hogy az ember kimossa meg kiöblítse a ruhát. A faluban csak húsz centi széles járda volt. Amikor esett az eső, úgy csúszkáltunk, hogy az borzasztó, alig lehetett megkapaszkodni, hogy el ne essen az ember. Ilyen fekete sár volt, koromfekete volt a föld.

Az ötéves Pista fiam jól érezte magát Jászban. Lószobrokat csinált ebből a fekete sárból. A szomszédban megengedték neki, hogy felüljön a nagy szürkére, amikor kihozták az istállóból. Egyszer ettem a ház előtt, ő meg ugratta a lovat, úgy megijedtem, hogy jaj…

Az első évben Mohács város hivatala nyugdíjazta a férjemet szívességből. Kaptunk 360 forint nyugdíjat egy hónapban, abból éltünk. A második évben rábeszélték a férjemet, hogy menjen el dolgozni Sztálinváros-

03 Tabori-Leovits.qxd 15.05.25 19:02 Page 28

ba, mindenkit fölvesznek, nem kérdeznek semmit. Nem számít, hogy kitelepített. Vasbetonszerelőnek fölvették. Nagyon belefáradt abba a munkába, meg is betegedett, kórházba került.

Egyszer írtam Rákosi Mátyás elvtársnak egy kérelmet, hogy én haza akarok menni meglátogatni a szüleimet, mert idősek. A hülye fejemmel megírtam, hogy a határsáv-igazolásom még megvan, be tudok utazni. Erre föl kapok egy levelet rögtön két napra rá, hogy adjam le a határsáv-igazolványt. Mit tudtam csinálni, leadtam.

A kitelepítés 38 hónapig volt. A saját házunkba visszamenni nehezen ment, csak tíz év után tudtunk visszakerülni. Mert egyik lakó se cserélte el velem azt az egy szoba-konyhát, amit kaptunk az utca túloldalán. Megmakacsolták magukat, különösen az egyik asszony, a nagyszoba volt az övé, de azt kiadta albérletbe az ávósoknak, és hátul a mosókonyhában lakott. Az ávósok ott gyülekeztek mindig. Egyszer tettem egy megjegyzést, erre azt mondja, hogy őneki van olyan hatalma, hogy visszavisznek oda, ahonnan jöttünk. Mondtam, csak vigyenek. Nagy szám volt. Csoda, hogy nem zártak be. Végül kilences cserével költöztünk vissza, kilenc embert szedtem össze, hogy az az asszony oda tudjon menni, amit kinézett magának, és még kapott háromezer forintot is. Ez volt az egyik szoba. A másikban a lakó a haláláig ott lakott. Amikor megnősült a Jancsi fiam, akkor a saját házában vett ki albérletbe szobát!

Jászalsószentgyörgyről azzal a lappal engedtek el bennünket, hogy ezt sehol nem kell megemlíteni. Például amikor az uram beadta az önéletrajzát, hogy visszakerüljön a városházára, a pénzügyi osztályra, ahonnan eljött, visszadobták, hogy ezt nem lehet feltüntetni. Amikor nyugdíjazták, akkor ezeket az éveket nem számolták, de még a 360 forintokat is vissza kellett fizetni. Úgyhogy amikor végleg nyugdíjba ment, kapott havi 1200 forintot. Hatvanhétben halt meg. Hatvanötben nyugdíjazták, akkor volt a jeges árvíz, hatvanhatban megint jeges árvíz volt, utána tataroztattuk a házat, az is megerőltető munka volt neki, akkor már olyan sovány volt, lefogyott, kezelésre járt a kórházba, kapott valami injekciót, azt mondták, meg van nagyobbodva a mája. Január hatodikán, vízkeresztkor halt meg. Azt mondta, elmegy misére. Mondtam neki, ne menj te sehova ilyen hidegben, mert esett a hó, fél méter hó esett le délig, mondtam, gyere, edd meg a reggelidet, csináltam kakaót, azt mondta, mindig az a franc kakaó, de azért megitta, kiment a vécére, és többet nem jött vissza. Erős dohányos volt, a Munkás cigarettát szívta. A gyerekek mindig azt kiabálták, hogy milyen büdös ez a cigarettafüst!

Egyszer visszamentünk Jászalsószentgyörgyre látogatóba. De akkor már nem nagyon ismertek meg az emberek. Odamentünk a Vadasparkba ebédelni, és akivel beszélgettünk, azt mondta az illető, hogy hát ő nem emlékszik, mi volt, hogy itt egyáltalán voltak kitelepítettek.

Lejegyezte ***Tábori Zoltán****. Magnófelvétel, Mohács, 2012. június, részletek.*